

Gemert in de jaren 50 en 60 door:

'n Gemerts Amsterdammertje

Simon van Wetten

Ons vader, groot geworden op de Beverdijk en in 't Kruseind, heeft altijd al wat avontuurlijk bloed gehad. Hij kreeg, tot grote schrik van ons opa en oma, verkering met een Amsterdamse.

Sterker nog, hij trouwde er mee! Waar de broers en zusters van ons pa honkvast in Gemert bleven (ome Theo verhuisde naar Handel, maar dat kon nog net), emigreerde ons pa naar Amsterdam.

Zo kwam ik, tegen mijn zin - al wist ik dat toen nog niet - als Amsterdammer op deze wereld. Mijn eerste protestactie was dan ook zo zwak te zijn, dat de dokter mijn ouders adviseerde het platteland op te zoeken. In het tijdperk van voor de bio-industrie was Gemert het aangewezen kuuroord.

Na een paar maanden was ik op krachten en kon ik alsnog aan de hoofdstedelijke bevolking worden toegevoegd. Maar de kiem was gelegd: ik wilde elk weekend, elke vakantie naar Gemert. Ons vader trouwens ook en zo stapten we op vrijdag dikwijls in de stoptrein van Amsterdam naar 's-Hertogenbosch. Die stoptrein sloot aan op het einde van de werktijd van vader. Op de sneltrein moest je nog ruim een half uur wachten. Dat we op het station van Geldermalsen alsnog door de sneltrein werden ingehaald, deerde niet. Om vast in de juiste zuidelijke stemming te komen, werden er in de trein verhalen verteld over 'Gimmerse' mensen. Familiekronieken en jeugdherinneringen weer opgehaald. Zo tegen Den Bosch moest ik het eerste couplet van het Gemerts volkslied oefenen. Groot ongenoegen van de medepassagiers, want ik zong als vijfjarige al net zo slecht als nu. Maar het moest. In Gemert volgde immers de officiële uitvoering voor opa en oma.

Het Amsterdamse dametje en de Gimmerse jongen rond 1950. Op de achtergrond de boerderij van Timmers op de hoek Cortenbachstraat - St. Annastraat.

Gemert was echter nog wijd weg. Bus 58 van de BBA reed weliswaar van Den Bosch naar Gemert, maar met zulke omwegen dat de busreis bijna twee keer zo lang duurde als de treinreis. In Veghel hield de chauffeur bovendien uitvoerig halt. Ons vader onderbrak dan zijn verhaal over bijvoorbeeld ons opa en diens eerste en tevens laatste optreden voor het roemruchte toneelgezelschap "Macropedius". (Ons opa had slechts twee zinnen tekst; in het eerste bedrijf "AAN GOD EN KONING" en in het tweede bedrijf "AAN GOD EN KONING TROUW." Toch vergiste hij zich, realiseerde zich dat net te laat en sprak: "AAN GOD EN KONING TRRR." In de slotscene liet opa ook nog het dode zoontje -krek overreje- uit z'n handen vallen en het menneke liep opvallend vitaal naar de voor hem bedoelde sofa. Opa's kinderen zaten zich in de zaal collectief te

schamen, en de transfer naar "Ons Genoegen" liet niet lang op zich wachten.) Ons vader ging buiten z'n sigaretje roken.

De drieëndertig bochten tussen Veghel en Gemert werden gekort met een nieuw verhaal: "Ons ome Knelis gaat nog steeds naar iedere wedstrijd van G.V.V. (hij had een paar zonen in het 'uurste' voetballen). Als Gimmert nou gaat verliezen dan grijpen een paar jongens van ome Knelis (hij had er zat) hem een paar minuten voor het einde vast, anders probeert-ie gegarandeerd de scheidsrechter af te slaan."

Eindelijk reed de bus Gemert binnen. Bij het passeren van het oude stamhuis op het Kruseind werd nog vlug het verschil uitgelegd tussen 'grutvaoder' en 'opa'. De grutvaoder van ons vader was Toon van Wetten en de opa was - aan moederskant - Franske Verhappen. Dan het verbazingwekkende van de vooroorlogse dorpsnering in Gemert: Franske Verhappen was kolenboer. Als de stoomtram of de kleinzoons het af lieten weten (die moesten de wagon met kolen vanaf de wissel verderop in Gemert naar het Kruseind duwen) dan bestelde Franske gewoon bij de concurrerende kolenboer in het dorp, die op zijn beurt door de voorraad heen, bij Franske aanklopte. Ik heb het woord concurrentie dan ook lang verkeerd begrepen.

De bus stopte in de Haageijk en we liepen de laatste 250 meter van onze reis door het Weverstraotje, binnendoor langs d'n Thijs (daar hadden ze nog geen stromend water, maar wel 'n mooie waterpomp) naar het huis van opa en oma in de Cortenbachstraat. De begroeting was nooit uitbundig. Daar waar Amsterdammers met drie klapzouen en kreten als "hoe is het nou met je, lekkere scheet" de hereniging vieren, was bij de familie in Gemert het geven van een hand de meest uitbundige 'liefkozing.' Toch voelde je je op een warme manier welkom.

De laatste nieuwtjes werden uitgewisseld, ik zong "Van wor ik ben" en daarna moest ik naar bed. Het was volgens iedereen dan al heel laat voor zo'n klein menneke. Ik was het daar niet mee eens, maar dat heerlijke ouderwetse bed, met peluws en veel losse kussens en andere onduidelijke onderdelen maakte alles goed. Daar hing dat geheimzinnige kruisbeeld en het al even misterieuze wijwaterbakje (aan katholieke rituelen werd thuis in Amsterdam niets gedaan; ik heb bijvoorbeeld heel lang gedacht dat pastoors

onsterfelijk waren), en dan luisteren naar die opmerkelijke stilte - in Amsterdam was altijd lawaai.

's Morgens werd je al heel vroeg wakker door het krakend-scheurend geluid van de oude handkoffiemolen. Een van de eerste daden: 'eikes' halen bij boer Timmers. Drieka d'n Timmer was doende in de keuken: "O, jongske, komde-gai eikes haolen?" Dan riep ze de baas van de stal of uit d'n hof. Timmers nam zonder iets te zeggen aan de blankgeschuurde tafel plaats, staarde mij een poosje aan en zei dan, net zo traag als de appeltjesklok aan de muur tikte: "Nou zegt maor eens iets in 't Amsterdams." Wat ik zo plat mogelijk deed.

Zelf was ik redelijk tweetalig, maar mijn moeder heeft altijd grote moeite met het Gemerts dialect gehad. Ooit heeft zij zich verdienstelijk willen maken door wat in de tuin te werken. (Dat woord 'tuin' veroorzaakte bij de familie al een licht spottende blik in de ogen. Of waren de naaldhakken van mijn moeder daar debet aan?) Ze vroeg om een hark. Die had ons oma niet. "Jawel", zei mijn moeder, "ik heb de hark vaak in het schuurtje zien staan." Hoe zo'n ding er dan uit zag? Nou, een stok met een grote vork. Ze kreeg een riek. Nee, nee, geen mestvork, een hark wilde ze hebben. Voor mijn moeder was een griezelen engerd.

Als mijn oma dit verhaal vertelde - en dat deed ze vaak - werd ze door haar dochters fijntjes herinnerd aan haar eerste pogingen tot het spreken van Algemeen Beschaafd Nederlands. Bij de allereerste ontmoeting met dat Hollands dametje sprak zij toen het water in de fluitketel kookte: "Het water kaakt tegen de moer aan." Oma was ervan overtuigd dat zij een prachtige Hollandse volzin had uitgesproken.

Ook de Brabantse gedragscodes en titulatuur van de couleur locale ontgingen mijn moeder ten ene male. In een vol cafe dankte zij eens al roepend de man die een rondje had gegeven - hij stond nogal ver weg. "Meneer, proost!" Het rumoer veranderde even in doodse stilte, waarna knallende lachsalvo's de ruimte vulden. Mijn moeder begreep er niets van. Ze vroeg mijn vader om uitleg. Die zei tussen de lachsnikken door: "Die man heet helemaal niet zo. (Lachstuip) Dat is z'n bijnaam. (Nog

een lachstuip). En hij wordt heel boos als je hem zo noemt! (Andermaal een lachstuip).

Pijnlijk waren de momenten waarop mijn moeder argeloos aan opa vroeg, als hij bezig was met het voorbidden aan tafel: "Wat zegt u, vader?"

Verder waren er diverse misverstanden rond begrippen als 'koffie drinken' en 'de tafel ophalen', een 'boks', een 'buil' en ga zo maar door. Moeder holde onmiddellijk naar de winkel waar de 'skon tassen' slechts een gulden kostten. De desillusie was groot.

En men kan zich de verwarring voorstellen als de woorden 'polling' en 'peuling' het ongeoefende Amsterdamse oor beproeven. Een paling in bed is minder uitnodigend dan een peluw.

Al die genietende gezichten als mijn moeder de Gemertse meervoudsvormen van uier en ei moest nazeggen! Tja, het ene klonk ongeveer als 'euhr' en het andere eigenlijk ook.

Ik genoot van de misverstanden, ik genoot van de typische sfeer. Kaarten, ook zoiets. De Amsterdammer klaverjast met beheersing, berekening, trekt - al hoort dat bij een ander spel - een pokerface. De kaarttafel in Brabant stond garant voor vuistslagen (wel op tafel), hevige verwijten, sappige vloeken, afgewisseld met het aanroepen van Ons-Lieven-Heerken, moeder Maria en andere heiligen, en diverse reconstructies van het net afgelopen spel.

Op vrijdagavond kwamen tante Jaont en ome Hannes over 'de pad' geslenterd. Dan werd er gejouerd om een halve cent de kaart. Tante Joant smokkelde bij de betaling voortdurend een cent. Gewoon uit principe. Tussendoor kwam de middenstand van Gemert onbekommerd binnen. Piet de Klant bracht de boodschappen altijd inclusief een buil zuurtjes. De man genoot mijn diep respect. Een verzekeringsmeneer kwam binnen, greep zelf de kaart uit het rekje achter de deur, krabbelde daar iets onduidelijks op, ontving zijn centen (een fikse aanslag op het kaartgeld) en vertrok. De olieman kwam het petroleumblikje halen en liep naar z'n kar om dat blik te vullen. Vlug even naar 't paard kijken. 't Had oogkleppen op. "Waarom, olieman?" "Hij bijt dat 't de moord stikt, jongske!"

De wandelingen met ons opa. Hij: 1 meter 90 lang, schoenmaat ergens achter in de veertig. Ik: drie passen waar hij er één zette. Fourage: een rol pepermunt. Hoe ontmoedigend was niet de tekst op de achterkant van het bebouwde kombord in Erp: Nog 7 km. naar Gemert. Maar allee, nog een pepermuntje en voor je het wist zag je de Gemertse kerktoren al weer opdoemen.

En als we dan weer thuis waren in de Cortenbachstraat en ik hoog opgaf van de geneugten van het Brabantse land, dan zei ons tante Jo: "Wacht maar jongske. Over een paar jaar dan loopte gij zo'n Amsterdamse del tegen het lijf, en dan witte Gimmert nog nie meer te liggen. Wat ik jou brom!"

O, bromt u mij dat, tante Jo? Inderdaad, de voetbalclub in Amsterdam, de concerten van Led Zeppelin en Deep Purple, de vrienden en vriendinnetjes, het begon de frequentie waarmee Gemert bezocht werd wat te drukken. Totdat een nieuwe lokroep vanuit de Commanderij weerklonk...